



27de 9br

1885

NUMISMATISK FORENINGS MEDLEMSBLAD

BIND XII

Nr. 6

Juni—August

1930

BEMÆRKNINGER TIL JØRGEN DEGENER'S MØNTREGNSKAB

Af Ingeniør *Vilhelm Marstrand*. M. Ing. F.

Til de interessante oplysninger om den ved klostret i Flensborg 1544 indrettede mynt, som er meddelt i Numismatisk Forenings Medlemsblad af kunstmaler Erwin Nøbbe i Flensborg, har museumsinspektør Georg Galster føjet en gengivelse af Jørgen Degener's møntregnskaber og forsøgt at tolke disse.

Efter denne tolkning er der saa store uoverensstemmelser mellem indtægter og udgifter, at det maa anses for udelukket, at disse regnskaber kan have passeret en revision. Men da der i det andet af disse regnskaber findes en del omposteringer, maa dette antages at have været tilfældet, og der er efter min mening heller ikke noget ivejen for at tolke regnskaberne saaledes, at de stemmer.

Da der er sket nogle ombytninger i henvisningerne til Seidelins Diplomatarium Flensburgense, samt overset et par ting af betydning, vil det være formaalstjenligt først at gentage det rent faktiske:

^{1/10} 1544 kavtionerer Tyde Knipensen af Innhausen for 2000 gylden á 24 β, hvormed kongen forstrækker Jørgen Degener møntmester i Flensborg for at igangsætte mønten. (II, 356).¹⁾

c. ^{1/12} 1544 beder kongen Lybeck og Hamburg om at faa tilstillet disse byers møntordning for at benytte dem ved den ny mønt, han vil indrette i Flensborg. (II, 963 f).

1545 kvitterer Jørgen Degener for 1112 gylden 10^{1/2} β, som resterede af de 2000 gylden, han havde forstrakt ham med til sølvkøb, og som det hedder paa omslaget »til at begynde møntet med«. Kvitteringen er udstedt i Odense. (II, 975).

¹⁾ Denne og de følgende henvisninger gælder Seidelin: Dipl. Flensb. II (1873).

- ¹⁴/₅ 1545 beder kongen Tyde Knipensen tage sin opsigelse tilbage, og nævner herunder, at kongen paa hans opfordring har udbetalt møntmesteren i Flensborg yderligere forstrækninger. (II, 970 f).
- ³/₃ 1546 beder kongen Flensborg om til hans ankomst at standse nedrivningen af en bygning ved Graabrødrekloster, at det ikke skal skade mønten, han der har indrettet (*ikke*: som han der agter at indrette). (II, 373 f).
- ²⁸/₅ 1546 godkender kongen Tyde Knipensens afskedsansøgning, og tilbyder ham ny bestalling. Herunder nævner han, at Jørgen Degener er død. (II, 976 f).
- ⁸/₆ 1546 udtager hans efterfølger Reinold Junge to stævninger i anledning af et tilgodehavende, han har. (II, 374).
- ²²/₁ 1547 udnævnes hans efterfølger Jørgen Kok den yngre, og der udstedes bestalling og ny møntordning. (II, 385—391).
- ⁶/₇ 1547 faar Reinhold Junges enke anvisning paa hans udlæg ved møntbygningen: 119 mk 8 β. (II, 980 f).
- ⁷/₇ 1547 udstedes brev, hvis slutning angaaende anvisning af penge til Jørgen Kok dog udelades. (II, 398).
- ¹⁰/₇ 1547 udstedes brev, at Georg Degeners enke, der nu har aflagt regnskab, skal betale til den ny møntmester de 523¹/₂ daler, hun efter dette skylder. (II, 397 f).
- ⁴/₂ 1548 udstedes nyt brev, at hun skal betale, og hvis det ikke sker, skal Tyde Knipensen kræves. (II, 408 f).
- ¹³/₂ 1548 udfærdiges brev til Tyde Knipensen, men da brevet er uforseglet og findes i København, kan det ikke være afsendt. (II, 409).
- At der ikke kendes mønter fra 1544, ligger i sagens natur, saa hurtigt har den ny mønt ikke kunnet udnyttes. Derimod kendes fra 1545 baade ¹/₁, ¹/₂ og ¹/₄dalere samt søslinger, slaaet af Degener, og fra 1546 søslinger, baade slaaet af Degener og af Junge, samt ³/₁ og ¹/₁ guldgyldner, slaaet af sidstnævnte.

De to offentliggjorte regnskaber af Degeners maa være grundlaget for den under ¹⁰/₇ 1547 omtalte opgørelse. Bogholderimæssigt er de ikke tilfredsstillende og maa derfor have givet anledning til en brevsveksling angaaende revisionsanmærkningerne. Og regnes hermed, kan man ogsaa naa frem til en rimelig forklaring, saavel af de foreliggende regnskaber, som af opgørelsen.

Det første er rimeligvis aflagt ¹/₅ 1545; datidens finansaar gik til og fra den 1. maj, Philips og Jacobs dag. Naar indtægtsiden begynder med 1975 gylden istedetfor 2000, er det sikkert udtryk for, at mønt-

mesteren ikke mente at have faaet mere, resten er blevet hængende undervejs. Derefter opføres 2531 lod raasølv uden værdiangivelse og 1112 gylden $10\frac{1}{2}$ β. Da dette sidste ifølge Degeners kvittering er en 2den rate, saa kan regnskabet sikkert kun give udtryk for følgende: Degener skulde efter kongens mening have haft fuld valuta for de 2000 gylden, han skulde svare til i raasølv. Men han fik kun 2531 lod, og maa have kunnet paavise, at deres indhold af finsølv ikke var større end forskellen mellem 2000 og de 1112 gylden $10\frac{1}{2}$ β, han modtog kontant. Heraf har han maattet afgive 25 gylden i provision, hvorfor han, lidet regnskabskyndig som han øjensynligt har været, har ment at kunne begynde med at skrive 1975 gylden.

Til belysning af spørgsmaalet om raasølvets værdi kan anføres, at der i det følgende regnskab nævnes 1979 lod raasølv, som angives at indeholde 1656 lod $1\frac{1}{2}$ ort fint sølv, hvilket, da der gik 16 lod paa marken, med en sølvpris af 11 gylden pr. mark er udregnet til en værdi af $1139\frac{1}{2}$ gylden. Af raasølv af samme finhedsgrad skulde der have været leveret c. 3500 lod, hvis der skulde have været ydet fuld valuta for de 2000 gylden. Istedetfor er der, som det ses, kun leveret 2531 lod, hvis værdi med samme finhedsgrad vilde have været 1450 gylden. Da værdien efter det ovenfor sagte kun har været forskellen mellem de opførte beløb 862 gylden $13\frac{1}{2}$ β, saa er værdierne nok ogsaa her svundet paa vejen fra kongen til møntmesteren (c. 40 %).

Udgiftsposterne er: 1) »Korfits Ulfeld i daler og guld og Erik Hansen 826 daler 3 β«. Denne post maa indeholde noget mere end prægede mønter, da Degener ikke vides at have møntet guld. Og da der overensstemmende hermed i næste regnskab optræder kvitteringer fra Korfitz Ulfeld paa 598 daler og Erik Hansen paa 225 daler, altsaa paa ialt kun 823 daler, maa Korfitz Ulfeld privat have ladet sig udbetale 3 daler i guld, og yderligere 3 β, som sikkert er udtryk for, at der har været kurs paa denne guldmønt.

2) Saa staar der: »Nok skal afkortes for segerhytte bygning, som han forlagt (d. v. s. udlagt) har«. Her nævnes ikke noget beløb, men beløbet maa utvivlsomt have været $231\frac{1}{2}$ dal. 5 β, hvilket sammen med 3) 700 mk = 350 dal. for forhaandenværende garnalie (prægelegering) og 4) $73\frac{1}{2}$ daler »som han har forstærket myntmesteren« giver ialt 1481 dal. 8 β, eller det beløb, som svarer til indtægtsidens 1975 gylden.

Dette regnskab kunde alligevel ikke godkendes. Indtægtsiden maatte være 2000 gylden. Paa udgiftsiden maatte der præsteres kvitte-

ringer fra modtagerne af den prægede mønt. Derved bortfaldt provisionen til Korfitz Ulfeldt. Bygningsudgifterne maatte, hvis de ikke var det, godtgøres ved bilag, opgørelsen over garnalien kunde ogsaa kræves nærmere specificeret, og endelig er der sikkert bedt om en nærmere forklaring paa de $73\frac{1}{2}$ daler, hvormed »han forstærket myntmesteren«, hvilket kun kan betyde forstrakte ham med rede penge. At der med myntmesteren, som Galster mener, er tænkt paa Reinold Junge, der blev Jørgen Degeners efterfølger, er muligt, da regnskabet er saa mangelfuldt som det er, men udgiftsposten kan under ingen omstændigheder have nogetsomhelst at gøre med de redskaber, som i næste regnskab siges at være leveret til Junge, og det er rimeligere at regne beløbet som forskud paa den betaling, der tilkom Degener selv for udmøntningen, ti det ses let, at regnskabet ellers helt mangler en post for udgifterne paa selve udmøntningen, hvorom straks mere.

I det næste regnskab er der afgjort taget hensyn til revisionsanmærkninger af den her antydede art. Indtægtsiden er kommet i orden, og bestaar nu af de 2000 gylden (uden at der opføres noget om 2den rate), svarende til 1500 dal., og det yderligere beløb, kongen i følge brevet af $\frac{14}{5}$ 1545 til Tyde Knipensen efter dennes anmodning har forstrakt Degener med, formodentlig mellem $\frac{1}{5}$ og $\frac{14}{5}$. Det er udredet i 1979 lod sølv til den førnævnte værdi af $1139\frac{1}{2}$ gylden, saaledes at hele indtægten blev 3139 gylden 12 β, svarende til 2354 dal. 20 β.

Paa udgiftsiden opføres som 1ste og 2den post ovennævnte 598 + 225 daler til Korfitz Ulfeld og Erik Hansen, hvormed disse poster var i orden.

Som 3die post opføres værktøj til Junge for $19\frac{1}{2}$ dal. $2\frac{1}{2}$ β. Denne post kan tænkes afvist under henvisning til, at dette beløb, hvis det skulde anerkendes, burde fremgaa af afleveringen til Jørgen Kok, men er vel blevet anerkendt som hørende til den del af driftsudgifterne, som kongen skulde afholde, akkurat som kongen $\frac{6}{7}$ 1547 anviste Junges enke de udlæg, han i sin tid havde haft paa møntbygningen.

Som 4de post er der til amtmanden leveret i rede penge og garnalie for $693\frac{1}{2}$ daler 13 β 3 d. Denne post har ikke kunnet godkendes, ti den garnalie, som afleveredes til amtmanden, maa amtmanden have leveret videre til Junge, og den indgaar derfor paany i afleveringen til Jørgen Kok i 5te post. Derfor overstreges beløbet og nedskrives med 379 dal. 3 β 9 d. til det anførte beløb $314\frac{1}{2}$ dal. $9\frac{1}{2}$ β, som altsaa svarer til udmøntningens værdi. Denne har altsaa, naar de under 1 og 2 anførte beløb medregnes, ialt udgjort 1137 dal. $25\frac{1}{2}$ β.

Som 5te post: »Nok leveret til Jørgen Kok møntmester i raasølv (og) i garnalie for 495 gylden, facit daler 383 dal. 7 β .¹⁾ Da 495 gylden svarer til 371 dal. 6 β , er forskellen 12 dal. (1 β) sikkert at opfatte som udtryk for, at Jørgen Kok betalte denne merpris som vederlag for det arbejde, som allerede var udført. Naar Jørgen Kok nævnes her, skyldes det, at der ikke i Junges korte møntmestertid er sket endelig afregning. Sammen med 8 andre materialposter bliver alt dette 479 dal. 3 β (2 β). I første underpost er overstreget ordet raasølv og beløbet 495 gylden. Dette er forsaavidt mærkeligt, som der ikke sker en tilsvarende overstregning af den hovedsum, hvori beløbet indgaar, men denne sidste kan naturligvis ikke med rette overstreges, ti naar Jørgen Kok har givet kvittering for modtagelsen af værdier til et samlet beløb af 479 dal. 3 β , saa har denne post ikke kunnet angribes af rentekammeret og der kan heller ikke, som antaget af Galster, her være tale om flytning af beløb, og der kan da ogsaa, som det vil fremgaa af det følgende, gives en rimelig forklaring paa overstregningen.

Som 6te post opføres til segerhytten 281½ dal. 1 β 3½ d., altsaa noget mere end de 231½ dal. 5 β , som foran er antaget at have været opført i 1ste regnskab, men næppe mere end, hvad der kan være medgaaet i aarets løb. I Reinhold Junges følgende aar medgik ifølge kongebrevet af 1547 ialt 59½ dal. 8 β , mens forskellen her kun er 49 dal. 20 β 3½ d. At der skulde være nedlagt indsigelse mod denne post, naar beløbet ikke er overstreget eller rettet, er lidet sandsynligt.

Tilsammen udgør disse 6 poster før overstregningen 2297 dal. 4 β ½ d., hvilket svarer nogenlunde til indtægtsidens 2354 dal. 20 β , og det har sikkert været Degeners eller rettere enkens opfattelse, at hun skulde svare til denne forskel, men forinden have godtgjort udgifterne ved udmøntningen. Disse nævnes som sagt ikke i forrige opgørelse uden forsaavidt de indgaar i de 73½ dal. hvormed møntmesteren »er forstærket«. Nu staar efter de anførte tal, og i modsætning til disse skrevet med arabiske cifre: »Nok 296 dal. 14½ β «. Dette tal maa da svare til disse udgifter og dette støttes ved, at beløbet svarer til 25% af den samlede udmøntning, der var 1137 dal. 25½ β , altsaa 284 dal. 14½ plus de 12 dal. (1 β), som Jørgen Kok gav for det paa garnalien udførte arbejde.

At hun har haft krav paa udgifterne herved, fremgaar ikke blot af sagens natur, men ogsaa af det under 5te post nævnte, ti naar Jørgen

1) Maaske fejlskrift for 6 β , saaledes at forskellen netop bliver 12 dal. I saa fald skal summen af 5te post være 479 dal. 2 β .

2) Eller 3 β — jvnfr. note 1.

Kok har kunnet anerkende 12 dal. (1 β) for det paa garnalien udførte arbejde, saa er det selvsagt under forudsætning af, at ogsaa han senere fik arbejdslønnen godtgjort.

I aftalerne med Jørgen Kok af $\frac{22}{1}$ 1547 er det udtrykkeligt aftalt, at han skulde have en afgift af 4 β for hver mark lødigt sølv, der var udmøntet. Da der af 1 mark lødigt sølv skulde udmøntes 8 gylden groschen (eller dalere à 32 β) med en lødighed af 14 lod 1 qvintin og »2 gren for fare« bliver denne afgift $\frac{1}{4} \cdot \frac{1}{16} \cdot \frac{16}{c. 14,2}$, eller lidt under 2 % af den udmøntede mønts paalydende. Dette kan anses som en passende løn for møntmesteren, naar vel at mærke arbejdslønnen blev godtgjort ham. Og det hedder herom i møntordningen af $\frac{22}{1}$ 1547, at han er forpligtet til at udmønte det sølv, som kongen leverer ham »vf erlegung des gewöhnlichen arbeytslohn on vngebuhrlichen vfschlag vnd steigerung«.

For Degeners vedkommende tyder den omstændighed, at tallet 296 dal. $14\frac{1}{2}$ β netop er 25 % af den prægede mønt plus 12 dal. for arbejdet paa garnalien, imidlertid paa, at Degener har overtaget arbejdslønnen og prægeafgift i samlet entreprise for 25 % af den prægede mønts paalydende.

Efter enkens ovennævnte opgørelse var hendes tilgodehavende:

Post 1—6	2297 dal.	4 β	$\frac{1}{2}$ d.
Arbejdsløn efter beregning. .	296	- 14	- 6 -
	2593	- 18	- $6\frac{1}{2}$ -
Indtægtsiden	2354	- 20	-
altsaa ialt. . .	238	- 30	- $6\frac{1}{2}$ -

Men af 4de post kunde rentekammeret straks se, at regnskabet ikke var rigtigt. Har det vidst besked med, at arbejdslønnen skulde regnes som 25 % af den prægede mønts værdi, saa har det under forudsætning af det hertil opgjorte beløbs rigtighed kunnet korrigere regnskabet ved følgende beregning:

Til den opførte arbejdsløn svarer en udmøntning paa et 4 gange saa stort beløb, altsaa paa ialt 1185 dal. 26 β . Og da der under post 1 og 2 foreligger kvittering for 823 dal., saa kan under post 4 for mønter og garnalie leveret amtmanden til ialt $693\frac{1}{2}$ dal. 13 β 3 d. kun godkendes de 362 dal. 26 β , som maa svare til udmøntningen, mens resten 331 dal. 3 β 3 d. maa svare til garnalien, som maa regnes udleveret af amtmanden til efterfølgeren, og som derfor maa indgaa i

Jørgens Koks kvittering. Saaledes opgjort vil enderesultatet blive, at enken istedetfor det opførte tilgodehavende skal svare til ialt

92 dal. 5 β $8\frac{1}{2}$ d.

Nærmere kan man næppe komme det rigtige paa grundlag af de indsendte regnskaber. Men saaledes opgjorde rentekammeret ikke regnskabet, idet det som det ses af brevet af $^{10}/_7$ 1547 kom til, at hun skyldte $523\frac{1}{2}$ dal. Og dette beløb maa det være kommet til paa følgende maade. Rentekammeret har straks under post 5 iagttaget den nævnte forskel paa 12 dal. mellem garnaliens værdi og det beløb, Jørgen Kok modtog garnalien for. Da det var arbejds løn, har kammeret ment at maatte fradrage dette beløb, før udmøntningens værdi beregnedes, og kom derved til et 48 dal. lavere beløb for denne, saaledes, at der under post 4 kun godkendtes et lige saa meget lavere beløb, eller 314 dal. 26 β . Da dette beløb kun afviger $\frac{1}{2}$ β fra det beløb, som findes opført i regnskabet, nemlig $314\frac{1}{2}$ dal. $9\frac{1}{2}$ β , og den tids maade at skrive tal paa ikke har anden forskel paa 10 og $9\frac{1}{2}$ end en næsten forsvindende tværstreg over det højre ben i tallet X, saa kan der ikke godt være tvivl om, at det er den maade, dette tal er fundet paa, og dermed ogsaa, at det er beregnet og ikke opgjort. Og navnlig ikke, da man samtidigt kan forstaa, hvorledes tallet $523\frac{1}{2}$ dal. er opstaaet. Ti den samme tankegang, der førte den paagældende skriver ind paa at fradrage de 12 daler, maatte ogsaa føre ham ind paa at slette den garnalie, de 12 daler var anvendt paa. At dette er uberettiget, er en sag for sig, men tankegangen ligger nær, og isaafald har skriveren til enkens ugunst opført

- | | | | |
|--|----------|-----------|------|
| 1) den til amtmanden leverede garnalie | 379 dal. | 3 β | 9 d. |
| 2) — - efterfølgeren leverede garnalie | 383 - | 7 - | |

ialt . . .	762 -	10	9 -
------------	-------	----	-----

Trækkes herfra hendes ovenfor opgjorte tilgode-

havende	238 -	30 -	$6\frac{1}{2}$ -
-------------------	-------	------	------------------

faar man . . .	523 -	12 -	$2\frac{1}{2}$ -
----------------	-------	------	------------------

eller et tal, der kun med $3\beta 9\frac{1}{2}$ d. afviger fra de $523\frac{1}{2}$ dal., kongen gør krav paa. At der her er tale om en afrunding støttes ved, at udkastet til brevet af $^{7}/_7$ 1547 sluttede med en ikke afsendt anmodning til amtmanden om at forstrække møntmesteren mod kvittering med de 315 dal., som amtmanden tidligere havde modtaget af Degeners enke. Med dette beløb kan kun være tænkt paa de ovennævnte $314\frac{1}{2}$ dal. $9\frac{1}{2}$ eller 10 β , saa her er der afrundet med $6\frac{1}{2}$ eller 6 β . Og da man

samtidigt hermed kan forklare, at tallet 495 gylden i 5te post er overstreget, men ikke hovedsummen, saa er hermed nok den rigtige forklaring fundet.

Men enhver, der gennemgaar disse regnskaber kritisk, maa indrømme, at der ikke med rette kan opstaa et saadant minus for enken, naar der ikke er givet ligefrem falske oplysninger, og enken har derfor simpelt hen sagt nej, da hun krævedes. Og da hun paany kræves $\frac{1}{2}$ 1548, og igen siger nej, og amtmanden maa følge det ham givne paalæg at skrive til kautionisten Tyde Knipensen, hvad han gør $\frac{13}{2}$ 1548, har han omløb nok til at sende sagen over til rentekammeret, hvor man derefter har opgivet at gøre mere ved sagen, idet man dels har erkendt den begaaede fejl og vel ogsaa paa grund af de oplysninger om provision og for ringe finhedsgrad i det første leverede raasølv, som regnskaberne afslører, har fundet det raadeligst helt at henlægge sagen, og tage tabet, der højst var de anførte c. 92 dal., til efterretning.

Intet af de to regnskaber omtaler prægningssafgiften, der var møntmesterens egenlige løn. Dette tyder paa, at den indgik i de omtalte 25 %, men den har for saa smaa udmøntninger, talen her er om, heller ikke spillet større rolle, idet den opgjort som lidt under 2 % af det udmøntede beløb paa ialt 1185 dal. 26 β kun har andraget c. 20 dal.

Det var ikke nogen storslaaet virksomhed, som udfoldedes ved mønten i Flensborg, og navnlig ikke, naar den ses paa baggrund af de udmøntninger, som fandt sted under Reinhold Junges ledelse under grevens fejde.¹⁾ Det første aar var resultatet, som det fremgaar af nedestaaende oversigt, ikke saa stort, at det kunde dække samtlige omkostninger, og aaret efter blev det endnu ringere, men til undskyldning herfor dog maa anføres, at Jørgen Degener afgik ved døden inden årets udgang.

	Samlet udgift daler	Udgift til segerhytten daler	Udgift til raasølv daler	Heraf udmøntet daler	og bevaret i garnalie daler
1544—45	1500	231,5	646,9	823,0	350,0
1545—46	854,6	59,7	854,6	314,8 ²⁾	
1544—46	2354,6	341,2	1501,5	1137,8 ³⁾	402,4

¹⁾ Se Georg Galster: »Reynhold Junges møntregnskaber 1534—1540« i Festskrift til Kr. Erslev (1929), 271—290.

²⁾ Rigtigere 326,8.

³⁾ Rigtigere 1185,8.

Altsaa, mens der ved udgangen af første aar (halvaar) var udmøntet c. 30 % mere end der var indkøbt raasølv for, saa var der ved udgangen af 2det aar c. 20 % mindre, og selv om metalværdierne endnu var i behold, saa maa alle driftsudgifterne siges at være tabt. Af det forholdsvis store antal udmøntninger, som fandt sted i det halvaar, Reinold Junge forestod mønten, synes forholdene at have bedret sig betydeligt i hans tid, men saa afgik ogsaa han ved døden, og 1571 nedlagdes mønten.

Musæumsinspektør Galster fortjener tak for at have fremdraget disse regnskaber. Og det er ikke mindst interessant af dem at kunne se, at maaden, regnskabet er opstillet paa, dengang var den samme, som den, der er anvendt ned til vore dage, skønt denne maade regnskabsmæssig set fuldstændig tilslører det industrielle moment ved udmøntningen.
